

**Янко Наталія,**

*кандидатка педагогічних наук, доцентка,  
доцентка кафедри мов і методики їх викладання,  
Національний університет  
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка  
E-mail: yanakonata78@gmail.com*

**Оліфіренко Єва,**

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти  
спеціальності 013 Початкова освіта,  
Національний університет  
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка  
E-mail: miss.evach@gmail.com*

### **ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРИСЛІВНИКА НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ)**

У Державному стандарті початкової освіти (2018 р.) підкреслюється, що пріоритетними завданнями вивчення української мови в початкових класах є формування комунікативної компетентності учнів, розвиток їх особистості засобами різних видів мовленнєвої діяльності [1, с. 6].

*Мета нашого дослідження* – з'ясувати стан проблеми реалізації компетентнісного підходу до вивчення прислівника на уроках української мови в початковій школі.

Констатувально-аналітичний етап педагогічного експерименту проводився на базі закладів загальної середньої освіти м. Чернігова і Чернігівської області, м. Києва та Київської області. Участь педагогів у дослідженні була добровільною. Усі респонденти здобули вищу освіту за спеціальністю «Початкова освіта» («Початкове навчання») та мають відповідний диплом бакалавра (12,1%), спеціаліста (48,5%) або магістра (39,4%). Педагогічний стаж опитаних учителів такий: менше ніж 5 років – 24,2%; від 5 років до 10 років – 27,3%; від 11 до 20 років – 15,2%; понад 20 років – 33,3%.

У процесі педагогічного експерименту застосовувалися емпіричні методи наукового пошуку: *спостереження* за освітнім процесом на уроках української мови в 4-х класах, *анкетування* та *бесіда* з учителями початкової школи. Цілеспрямовані спостереження за освітнім процесом й анкетне опитування вчителів проводилися з метою вивчення їхнього досвіду роботи в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа», з'ясування рівня засвоєння ключових понять і категорій методики компетентнісно орієнтованого навчання української мови, оволодіння методикою формування комунікативної компетентності учнів у процесі вивчення самостійних частин мови, зокрема прислівника. Запропонована анкета містила 10 запитань відкритого і закритого типів. Метод бесіди використовувався нами для доповнення й уточнення відповідей педагогів на запитання анкети. Узагальнимо здобуті результати проведеного експериментального дослідження.

Аналіз відповідей на перше запитання анкети «*За якою Типовою освітньою програмою Ви здійснюєте навчання української мови учнів початкових класів?*» дає підстави стверджувати, що більшість опитаних учителів використовує програму, розроблену під керівництвом О.Я. Савченко (72,7%). Майже третина респондентів (27,3%) здійснює освітній процес за програмою, створеною під керівництвом Р.Б. Шияна.

Відповідаючи на друге запитання «*Якого автора (-ів) підручники з української мови для учнів 2-4 класів Ви використовуєте?*», педагоги найчастіше обирали підручники М. Вашуленка, Н. Васильківської, С. Дубовик – 39,4%, К. Пономарьової

та Л. Гайової – 33,3%, І. Большакової, М. Пристінської, І. Хворостяного – 21,2%, інших авторів – 6,1%.

Результати аналізу відповідей на третє запитання «Як Ви розумієте поняття «компетентнісний підхід до навчання української мови?»» засвідчили, що більшість учителів (63,6%) орієнтується в сутності одного із найважливіших понять компетентнісно орієнтованої методики навчання рідної мови. Частина респондентів (24,3%) дала неповну або частково правильну відповідь, зазначивши лише істотні ознаки цього підходу. Решта педагогів (12,1%) не змогла сформулювати визначення запропонованого поняття.

У відповідях на четверте запитання анкети «Які дидактичні й лінгводидактичні принципи реалізації компетентнісного підходу, на Вашу думку, є найбільш важливими у процесі вивчення частин мови на уроках української мови?» 75,8% учителів написали загальнодидактичні принципи вивчення елементів морфології в початковій школі, зокрема принципи науковості й доступності, систематичності й послідовності, наступності й перспективності, індивідуалізації й диференціації навчання, забезпечення мотивації освітнього процесу, наочності, зв'язку теорії з практикою та ін. Водночас лише половина з цих респондентів (37,5%) змогла назвати лінгводидактичні принципи навчання, дотримання яких забезпечить результативність роботи з формування комунікативної компетентності учнів у процесі вивчення самостійних частин мови. До таких принципів педагоги віднесли комунікативно-функціональний принцип, принцип розвитку мовного чуття (інтуїції) учнів, принцип єдності розвитку мовлення та мислення здобувачів, принцип випереджувального розвитку усного мовлення учнів, принцип оцінки виразності мовлення, принцип засвоєння елементів морфології на матеріалі текстів різних типів, стилів і жанрів. На жаль, решта опитаних учителів (24,2%) вказала загальні напрями, форми організації освітнього процесу або засоби вивчення елементів морфології в початковій школі («правильне написання слів», «робота в групах», «колективна робота», «логічні вправи», «відеопрезентації», «роздатковий матеріал» та ін.), що свідчить про певні прогалини в їхній теоретико-методичній підготовці.

У п'ятому запитанні анкети респондентам було запропоновано розкрити сутність поняття «комунікативна компетентність дітей молодшого шкільного віку». Узагальнені результати аналізу відповідей педагогів виявилися такими: 51,5% опитаних дали правильну повну відповідь; 42,4% – сформулювали стисле визначення поняття, що повною мірою не розкриває його зміст; 6,1% – неправильно тлумачать вищезазначене поняття або не відповіли на це запитання анкети. Зауважимо, що в деяких відповідях учителів спостерігалися недоліки фактичного й термінологічного характеру: «це здатність використовувати мовлення в побуті з урахуванням знань, умінь», «це вміння розв'язувати проблеми і конфлікти», «вміння обмінюватися цікавою інформацією» та ін.

Особливо важливими для нашого дослідження були відповіді респондентів на наступні запитання анкети щодо організаційних форм, методів та прийомів, вправ і завдань, які вони застосовують для формування комунікативної компетентності учнів у процесі вивчення прислівника. Незважаючи на те, що участь педагогів в опитуванні була добровільною і вони мали достатньо часу для заповнення анкети, 6,1% респондентів ці запитання анкети проігнорували; 27,3% – припустилися низки помилок і неточностей, пов'язаних із нечітким розмежуванням форм і методів навчання, сплутуванням методу і прийому роботи, некоректними їх назвами тощо. Аналіз здобутих результатів анкетування й проведених бесід із учителями початкової школи дає змогу зробити такі висновки:

– у процесі ознайомлення учнів 4-го класу з прислівником на засадах компетентнісного підходу більшість педагогів (60,7%) надає перевагу груповій формі роботи;

- найбільш ефективними для формування комунікативної компетентності здобувачів у процесі вивчення прислівника на уроках української мови педагоги вважають методи інтерактивного навчання – 57,6% опитаних, продуктивно-творчий (комунікативний) метод – 48,5%, частково пошуковий метод – 45,5%, оперативний, або метод виконання вправ, – 39,4% учителів;

- до важливих методичних прийомів роботи респонденти відносять спостереження за лексико-граматичними ознаками прислівників, їх роллю в мовленні; аналіз особливостей уживання та взаємозв'язку прислівників з іншими слова в реченні; порівняння граматичних ознак прислівників та прикметників; конструювання словосполучень і речень із прислівниками; заміну поданих прислівників, близькими або протилежними за значенням; відтворення (переказ) та побудову усних і письмових висловлювань різних типів.

Запропоновані респондентами *вправи і творчі завдання* з формування комунікативної компетентності учнів у процесі вивчення прислівника ми згрупували і подаємо з урахуванням частотності їх застосування: аналітико-конструктивні – 57,6%, продуктивно-творчі – 51,5%, конструктивні – 45,5%, аналітичні – 36,4%.

Зауважимо, що результати аналізу відповідей педагогів на восьме запитання «*Чи застосовуєте Ви у процесі вивчення прислівника лінгвістичний експеримент? Наведіть приклади таких завдань*» виявилися неоднозначними. На першу частину запитання анкети 9,1% учителів не дали відповіді; 69,7% – підтвердили застосування методичного прийому; 21,2% – заперечили використання його в процесі ознайомлення учнів із прислівником. На другу частину вищезазначеного запитання анкети не знайдено відповідей у 21,2% респондентів. Майже половина вчителів (30,4%) не змогла навести доцільних прикладів завдань для учнів початкових класів.

Відповідаючи на дев'яте запитання анкети, респонденти звернули увагу на низку *труднощів, які виникають у здобувачів початкової освіти в процесі вивчення прислівника*: бідність активного словника дітей, обмежену кількість у ньому прислівників; неусвідомлення істотних ознак прислівника як незмінної частини мови; сплутування прислівників з іншими самостійними частинами мови, особливо омонімічними сполученнями прийменників із іменниками та прикметниками; невміння встановлювати зв'язок прислівників з іншими словами в реченні, ставити питання до них; складність запам'ятовування правил написання прислівників.

На останнє запитання анкети «*Чи достатня кількість, на Вашу думку, методичних матеріалів для вчителів початкових класів для організації ефективної роботи з формування комунікативної компетентності учнів у процесі вивчення прислівника?*» 60,6% опитаних учителів дали стверджувальну відповідь, 24,2% – заперечну, 15,2% – не змогли дати чіткої відповіді. Обґрунтовуючи свою думку, більшість респондентів зауважила, що в методичній літературі для вчителів початкових класів здебільшого розглядаються теоретичні питання методики ознайомлення учнів із прислівником як самостійною частиною мови, пропонуються традиційні методи і прийоми роботи, вправи і завдання, а проблема реалізації компетентнісного підходу в процесі вивчення цієї частини мови залишається недостатньо розробленою.

Таким чином, результати констатувально-аналітичного етапу педагогічного експерименту дають підстави стверджувати, що проблема формування комунікативної компетентності здобувачів початкової освіти в процесі вивчення прислівника на уроках української мови є актуальною і потребує подальшого дослідження.

## Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 року № 688). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.05.2024).